

Стылістыка тэкстаў скарынінскіх прадмоў

АЛЭНА І. ЯНОВІЧ
(Мінск)

Имя Францыска Скарыны - нягаснучая зорка і гордасць беларускай культуры. Гэта імя беларускага асветніка і вучонага, усходнеславянскага першадрукара, аднаго з першых у Еўропе перакладчыкаў Свяшчэннага пісання. Нарадзіўшыся ў старажытным Полацку ў канцы XV ст., ён атрымаў адукацыю ва універсітэтах Кракава і Падуі. У 1517-1519 гг., заснаваўшы тыпаграфію ў Празе, Ф.Скарына надрукаваў у сваім перакладзе 23 кнігі *Бібліі*, а пазней, у 1520-1525 гг. у Вільне выдаў яшчэ 25 выпускаў, якія аб'яднаны ў кнігі *Малая падарожная кніжыца* і *Апостал*. Мова гэтых выданняў вызначаецца як беларуская рэдакцыя царкоўнаславянскай мовы.

Прадмовы, створаныя Ф.Скарынай да выданных ім біблейскіх кніг, займаюць прыкметнае месца не толькі ў літаратурнай спадчыне славутага беларускага асветніка, але і ў літаратуры таго часу. Засвоіўшы старажытнаславянскія і заходнееўрапейскія кніжныя традыцыі, Ф.Скарына стварыў выдатныя ўзоры твораў жанры кніжнай прадмовы, якія вызначаюцца не толькі філасофска-асветніцкай і дыдактычнай накіраванасцю, але і стылістычнай дасканаласцю.

Праблема стылістычнай характарыстыкі тэкстаў скарынінскіх прадмоў, якая абвешчана ў назве нашага артыкула, з'яўляецца шматаспектнай, і разам з тым яшчэ малараспрацаванай. З ліку многіх пытанняў гэтай тэмы мы разгледзім асаблівасці лінгвістычнай кампазіцыі тэкстаў прадмоў і некаторыя прыёмы пабудовы і арганізацыі „славесных радоў” (звяртаючыся да паняцця, уведзенага В.Ул.Вінаградавым – Вінаградаў

1971: 49, 53). Гетыя стылістычныя і паэтычныя асаблівасці літаратурных тэкстаў непасрэдна залежаць ад іх жанрава-функцыянальнай арыентацыі.

Адно з асноўных паняццяў стылістыкі тэкста – паняцце лінгвістычнай кампазіцыі тэкста як спосабу разгортвання тэкста (у сувязі з агульнай праблемай суадносін зместу і формы, з праблемай характару аформленасці зместу). Кампазіцыя тэкста вызначаецца логіка-сэнсавымі сувязямі ў яго структуры. На гэтай аснове ў якасці адзінак лінгва-стылістычнага апісання выдзяляюцца тры тыпы функцыянальна-сэнсавых адзінак маналагічнага маўлення: 1) *наведамленне* (рус. повествование) – П, г.зн. пералік дзеянняў, якія складаюць фрагменты карціны свету, што адпавядае дынамічнаму разгортванню тэкста; 2) *апісанне* (або характарыстыка) – А, г.зн. пералік характэрных прыкмет, уласцівасцей асоб або з’яў, што адпавядае статычнаму разгортванню тэкста. Названыя тыпы маўленчых адзінак прадстаўляюць выяўленчую (рус. изобразительную) сукупнасць. Побач з імі вылучаецца яшчэ адзін тып выказвання – 3) *разважанне* (рус. рассуждение) – Р, якое прадстаўляе аргументатыўную паслядоўнасць і перадае сцверджанне пэўных заканамернасцей матэрыяльнага і духоўнага жыцця чалавека (Адзінцоў 1980: 93).

Лінгвістычная кампазіцыя тэкста вызначаецца ў залежнасці ад складу і суадносін трох названых тыпаў выказвання, якія аб’ядноўваюцца ў адзінае цэлае – тэкст. Апошні характарызуецца сэнсавай і структурнай завершанасцю, адпавядае пэўным аўтарскім інтэнцыям і забяспечвае прагматычныя задачы ўздзеяння на чытача або слухача.

Адносна асаблівасцей лінгвістычнай кампазіцыі тэкста скарынінскія прадмовы выразна падзяляюцца на два цыклы, адзін з якіх складаюць прадмовы да біблейскіх кніг, надрукаваных у Празе, другі – прадмовы, якія стварыў Ф.Скарына да віленскіх кніг зборніка *Апостал*.

Пражскія прадмовы Ф.Скарыны ствараліся, безумоўна, у асветніцкіх мэтах і мелі не так рэлігійна-павучальны, як навукова-асветніцкі характар. У пераважнай большасці сваёй яны называюцца *предъслобие* (*предословие*) і толькі ў некалькіх выпадках – *сказаніе*, у адным – *предъмольва*. Гэта разгорнутыя выказванні філасофскага, асветніцкага, маральна-дыдактычнага характару, якія змяшчаюць гістарычныя, філалагічныя, тэалагічныя каментары адпаведных біблейскіх кніг і вызначаюцца светапогляднай канцэптуальнасцю (Конан 1990: 187). Як правіла, загаловак будзеца па ўстойлівай схеме: *Предъслобие* (*предо-*

словие, сказание) – доктора Франціска Скоріны (с Полоцка) – во книги Исход Моисеевы (в книги Даниила-пророка, в книги судей Изралиевых и инш.) з магчымай перастаноўкай і трэцяга кампанента.

Імкнучыся давесці значэнне *Бібліі* для пазнання свету, для асветы і духоўнага ўдасканалвання „людей посполитых”, Ф.Скарына стварае асобую манеру выказвання, якая ў адпаведнасці з аўтарскімі намерамі павінна была ўздзейнічаць не толькі на розум, але і на эмоцыі чалавека.

Для стылістыкі тэкстаў скарынінскіх прадмоў пражскага цыкла характэрны разнастайныя спосабы спалучэння і перапляцення трох тыпаў функцыянальна-сэнсавых адзінак. У гэтых адносінах тэксты прадмоў прадстаўляюць разнастайныя па складу, колькасці, узаемнаму распалажэнню сукупнасці пераважна двух або трох тыпаў названых адзінак. У першым выпадку найбольш характэрна спалучэнне апісання і паведамлення або апісання і разважання.

Так, тэкст прадмовы „в книгу премудрости божией” змяшчае паслядоўнасць 4 сэнсавых блокаў (фрагментаў), якія прадстаўляюць чаргаванне паведамлення і апісання (прыводзім асноўныя прэдыкатыўныя канструкцыі кожнага з блокаў): I. (П.): „Книгу сияю... написаль есть Филонъ Философъ”. II. (А1.): „книга сия премудрость писана есть изъ слов премудраго царя Соломона”. III. (П.): „Филонъ же философъ былъ отъ колъна Левгиева”. IV. (А.): „И наицается сия книга Премудрость того ради понеже пишеть в ней о премудрости вечной” (Скарына 1988: 60-61).

Прыкладам арганізацыі тэкста на аснове паслядоўнага чаргавання апісання і разважання можа быць тэкст прадмовы „во книги Леувит Моисеовы”: I. (А.): „То суть третие книги моисеовы, зовемыя Ваикра тако убо починаются от евреи Ваикра... Пишеть бо в ней наипервей что приносяти имели сынове Израилевы”. II. (Р.): „Тако ж и мы братия не можем ли во великих послужити посполитому люду рускаго языка сие малые книжки пращи нашей приносимо им” (117-118) і далей -сукупнасць апісанне - разважанне - апісанне.

У меншай меры прадстаўлена такая структура тэкста, якая змяшчае паслядоўную сукупнасць трох розных тыпаў функцыянальна-сэнсавых адзінак, як напрыклад, тэкст прадмовы „в книги судей Израилевых” змяшчае паведамленне, апісанне, разважанне: I. (П.): „Бог вседержитель... выведши сынов Израилевых из Египта... справоваль есть ихъ въ земли обетованной... судьями, ... царми, ... жерцами великими”. II. (А.): „Судей

было дванадесять ... первыи судья былъ есть Офониель ... Вторыи былъ есть Аиофъ ... Третии была есть Дельвора-пророчица ... Дванадесятый судья былъ есть Самсонъ ... „И тымъ обычаемъ справовашеся напервеи людие въ земли обетованной”. III. (Р.): „А то дано есть къ науце намъ христианомъ. Егда грешимо ... укрепляются врази наши душевныи” (97-101).

Для лінгвістычнай кампазіцыі прадмоў гэтага цыкла вельмі характэрна разгортванне тэкста шляхам пераходу ад апісання да разважання або ад апісання да паведамлення (з магчымай пазіцыйнай менай такіх адзінак), што можна назіраць у тых прыкладах, якія былі прыведзены раней. Меня гэтых тыпаў выкладання адпавядае жанравым асаблівасцям такога літаратурнага тэкста, як прадмова, і абумоўлена сэнсавай спецыфікай названых маўленчых адзінак. Чаргаванне апісання і разважання або апісання і паведамлення рэалізуе адзін з прынцыпаў пабудовы царкоўнай пропаведзі, тэкст якой уключае ў якасці тэзісаў агульныя фармуліроўкі „вечных істин”, сцверджанне і характарыстыку абстрактных царкоўна-багаслоўскіх пытанняў, біблейскіх прытчаў, сімвалічны сэнс якіх тлумачыўся шляхам звароту да матэрыяльнага свету жыцця чалавека і прыроды.

Віленскія прадмовы да кніг зборніка *Апостал* у адрозненне ад разгледжаных вышэй прадмоў пражскага цыкла, якім аўтар даў назву *предъ-слоуіе*, маюць у пераважнай большасці назву *сказаніе*. Лінгвістычная кампазіцыя гэтых прадмоў мае пэўныя асаблівасці, звязаныя з іх зместам і прагматычнай накіраванасцю.

Даследчыкі адзначаюць, што віленскія прадмовы часцей за ўсё ствараліся як анатацыі і змяшчалі навукова-інфармацыйнага характару. Выказана думка, што невыпадкова прадмовы такога тыпу ствараліся да кніг *Новага Запавету*: менавіта апошнія былі больш вядомымі дзякуючы царкоўным евангельскім чытанням і таму ў меншай ступені (у параўнанні з кнігамі *Старога Запавету*, якія склалі пражскі цыкл выданняў Ф. Скарыны) патрабавалі канцэпттуальных каментарыяў (Конан 1990: 188). Само слова *сказаніе*, якое ў складзе заголова пашыраецца формай роднага склону назвы адпаведнай кнігі, выяўляе лексічнае значэнне „пераказ”, і гэта пацвярджае, што такія прадмовы ствараліся аўтарам як кніжныя анатацыі.

Арыентацыя не на каменціраванне, а на анатаванне зместу біблейскіх кніг накладае своеасаблівы адбітак на характар лінгвістычнай кампазіцыі тэкстаў у цэлым, г.зн. на суадноснасць тыпаў функцыянальна-сэнсавых

адзінак у структуры тэкстаў сказанняў. У адрозненне ад пражскіх прадмоў, арыентаваных на каменціраванне, якія дэманструюць разнастайнасці ў спалучэнні розных тыпаў функцыянальна-сэнсавых адзінак у рознай паслядоўнасці, для тэкстаў віленскіх прадмоў характэрна перавага ў большасці выпадкаў такой функцыянальна-сэнсавай адзінкі, як апісанне. Менавіта гэты тып выказвання забяспечвае пераказ зместу кнігі або паслання, што адпавядае аўтарскай задачы стварэння кніжнай анатацыі. Як правіла, у структуры разгледжаных тэкстаў апісанне паслядоўна спалучаецца з паведамленнем, якое займае пазіцыю пачатка. Як прыклад, пералічым паслядоўна тыя інфармацыйныя блокі, якія вылучаюцца ў складзе сказання да першага паслання „коринфом ... светого апостола Павла” (194–196). Пачатковую пазіцыю займае выказванне, якое прадстаўляе функцыянальна-сэнсавую адзінку паведамлення:

”Коринфъ бѣ негды во Ахаіи главъное место близко моря ... в нем же прежде живяше святыи апостоль Павелъ ... навратилъ коринфянь къ верѣ христіанской. И по вышти его с Коринфа приходяху разноличныи людие ... приносяще злыи обычаи ... И для тых речей святыи Павел писалъ к нимъ послание сее ...”

Уся астатняя частка тэкставай прасторы, акрамя заключнай формулы (*конец сказання*), прадстаўляе ў кампазіцыйных адносінах наслідоўнасць славесных радоў, якія рэалізуюць такія функцыянальна-сэнсавы тып выказвання, як апісанне:

”Наипервей пишеть о згоде ... второе пишеть яко мудрый строитель; ... третее пишеть яко ласкавый отецъ ... А о сих наболей пишеть во предних четырехъ главахъ ... Во пятой пакъ главе караетъ явного любодейца ... Во седмой главе оучить о житии мужа со женою ... По семь не кажетъ ясти мяс идоложертвенныхъ ... Затымъ пишет, яко имають приходи во церковь ... Потомъ заповедаеть единому каждому не хвалитися ... О тых пишеть во главе одиннадесятой, дванадесятой ... Во пятьнадесятой же главе о воскресеніи изъ мертвыхъ ... являетъ ... Въ останочной пакъ главъ о собраніи милостыни ... пишетъ ... на последы же Тимофея ... залецаетъ”.

Характэрнай рысай стылістыкі тэкста скарынінскіх прадмоў гэтага цыкла з’яўляецца асаблівая роля ў тэкстаўтварэнні розных лексічных адзінак, пры дапамозе якіх вызначаецца паслядоўнасць выказванняў. Іх можна назваць тэкставымі, якія канцэнтруюць на логіка-прасторавай

восі усю суму інфармацыі, змешчанай у анатуемай кніжнай крыніцы. Асабліва пашыраны ў такім ужыванні словыпрыслоўі са значэннем пра-сторава-часавага размеркавання маўленчай плыні: *наипервей ... (навча-еть), потомъ ... кажетъ, затымъ ... навчаеть, далее ... остерегаетъ ... , на конці ... конаеть* (с. 211).

Гэтыя словы, якія ўводзяцца для члянэння і ўпарадкавання аўтарскага маналагічнага маўлення, маюць метамоўную функцыю. Асабліва харак-тэрна для прадмоў гэтага цыкла, што ў ролі метамоўных адзінак, якія служаць мэтам інтэграцыі тэксту, вельмі часта выступаюць словы-лі-чэбнікі. Гэта выразна пацвярджаецца на прыкладзе прыведзенай вышэй структурнай схемы тэкста сказання да першага пасланья карынянам. Але трэба адзначыць, што такі ж спосаб інтэграцыі (перш за ўсё ў межах апісання) адлюстраваны і ў пражскіх прадмовах (напрыклад, прыведзе-ныя на с.4 фрагменты тэксту прадмовы „в книги судей Израилевых”).

Лінгвістычная кампазіцыя вызначаецца не толькі складам і пасля-доўнасцю функцыянальна-сэнсавых адзінак, але і тымі семантычнымі адносінамі, у якія ўступаюць асобныя адзінкі выказвання (славесныя рады) у межах асобных тыпаў выказвання або па-за іх межамі. Гэтыя семантычныя адносіны можна характарызаваць як разгортванне, калі наступная адзінка (славесны рад або фрагмент тэксту) дапаўняе папя-рэдную, або як сэнсавы паварот, калі наступная адзінка кантрасціруе з папярэдняю. Пры абагульненні яны могуць быць асэнсаваныя як рацыя-нальна-лагічныя і эмацыянальна-рытарычныя канструктыўныя схемы, якія адпавядаюць дзвюм асноўным прагматычным устаноўкам тэкстаў прадмоў - задачам паведамлення і ўздзеяння.

Вывучэнне стылістыкі скарынінскіх прадмоў дазваляе зрабіць заклю-чэнне, што асноўным тыпам арганізацыі тэкстаў з’яўляецца рацыяналь-на-лагічная структура з перавагай паслядоўнага разгортвання як прыёму, які у аснове маўленчай адзінкі. Найбольш паслядоўна рэалізуецца гэты прыём як градацыя (размяшчэнне ланцужка слоў у парадку ўзрастання іх сэнсавага або эмацыянальнага значэння): „В первой части пишетъ якобы отецъ сына научая мудрости, разума, умения, страха божия и иных доб-рых нравовъ” (с.35, прадмова „в притчи премудраго Саломона царя Из-раилева”) и акумуляцыя (награмаджэнне сінанімічных членаў і канст-рукцый: „псалмы ... гневъ и ярость усмиряють, миръ и покои чиняють, смутокъ и печаль отгоняють” (с.20, прадмова „в Псалтирь”).

Другім прыёмам рэалізацыі рацыянальна-лагічнай структуры тэкста з'яўляецца прыём паралельнага разгортвання, звязаны з аўтарскімі намерам растлумачыць „священное писание духовне розумеючи” – шляхам супастаўлення ветхазаветных і новазаветных вобразаў і сюжэтаў, з мэтай тлумачэння біблейскіх вобразаў і калізій шляхам звароту да бытавых або прыродных з'яў. Так, у прадмове „в книгу песнь песням царя Саломона” прыпадабненне Хрыста і царквы і нявесце, добра вядомае царкоўнай і рэлігійна-навучальнай літаратуры, атрымлівае развіццё ў выніку выкарыстання прыёму паралельнага выкладання з'яў двух планаў — бытавога і багаслоўскага: „яко жених к невесте своеи тако и Христос ко церкви своеи сниде ... яко жних со дружиною своею тако сын божии со апостолы своими ... яко же на браку бывають разноличные твари ... женихъ ... невеста ..., друзи жениховы ... дружина невестина тако же и во книзе сеи четьри гласы черленымъ писмомъ ... написаны суть” (с.55). У мэтах уздзеяння на чытача сродкамі рацыянальна-лаканічнай пабудовы тэкста аўтар прадмоў шырока выкарыстоўвае такі стылістычна-кампазіцыйны прыём, які добра вядомы жанрам павучальнай літаратуры, – вар'іраванне плана выказвання, перапляценне маналагічнага і дыялагічнага маўлення.

Паказальна, што канструкцыі дыялога (дзеяслоўныя прэдыкатывы ў форме 1 і 2 асобы адз. і мн.л.) з'асяроджаныя ў рамках апісання і разважання – маўленчых адзінак з яркай прагматычнай устаноўкай. Так, структура тэкста прадмовы „во всю Библию рускаго языка”, якая прадстаўляе паслядоўную сукупнасць „апiсанне — разважанне — апiсанне” у адпаведнасці з жанрава абумоўленай задачай аўтарскага ўздзеяння на чытача абапіраецца на вар'іраванне плана выказвання — ад 2 асобы мн. і адз.л. у складзе апісання: *”Бивши ... скажется книги ..., а можете тым именем называть вси книги ветхаго и новаго закону ..., хочещи ли умети граматику ... знаидеши в зуполной Бивлии — да форм 1 асобы мн.л. у складзе разважання: Надо все над то мы хрестияне потребуем речи вечное душеного спасения”* (с. 8-11). У адным выпадку гэта ператварае пераказ у размову з чытачом: „к тому знаидеши о многихъ разделехъ яко о законе прироженомъ” (с.193); у другім – падкрэслівае яаднанне аўтара і чытача ў працэсе пазнання ісціны: „А с тых словъ можем поразумети, иже бъ святыи Лука евангелистъ” (с. 199 — з тэкстаў сказанняў да пасланняў святога апостала Паўла рымлянам і карынфянам).

Паслядоўнае або паралельнае разгортванне тэкста спалучаецца з выкарыстаннем эмацыянальна-рытарычных структур, якія ўключаюць фігуры замяшчэння (гіпербалы, тропы) і фігуры сумяшчэння (сінанімія, параўнанні, антытэза). Яркім прыкладам уключэння эмацыянальна-рытарычнай структуры параўнання, заснаванага на гіпербале і антытэзе як прыёме разгортвання тэкста можа служыць разважанне пра значэнне *Бібліі* ў прадмове „во всю *Біблію* рускаго языка”: „и тако младенцем и людем простым ест наука, учителем же и людем мудрым подивление яко река дивная мелка – по ней же агнецъ брести можетъ, а глубока — слон убо пливати мусить” (с.9).

Показальным прыкладам рытарычага майстэрства Скарыны, якое заключаецца ў творчым выкарыстанні і развіцці літаратурна-стылістычных традыцый яго папярэднікаў, можа служыць эмацыянальна-рытарычная структура параўнання, дзе любоў да радзімы характарызуецца як пачуццё натуральнае, уласцівае людзям ад нараджэння: „звери, ходящие в пустыни, знаютъ ямы своя, птицы, летающие по въздуху, ведаютъ гнезда своя, рыбы, плывающие по морю и в реках, чуютъ виры своя, пчелы и тым подобная боронять ульевъ своих — тако ж и люди, где зродилися и ускармлиены суть по бозе к тому месту великую ласку имають. Прото ж и сия вдовица Іудиф для места рождения своего выдала ест живот свои на небезпеченство” (с.94, прадмова „в книги Іудиф вдовици”). У аснове гэтага параўнання ляжыць вядомы евангельскі выраз: „лиси язвины имуть и птица нбсьная гнезда а сны человеческыи не иматъ къде главы подъклонити” (Ев. ад Луки).

Нельга не заўважыць, што гэты сінтаксіка-сэнсавы фрагмент евангельскага тэкста служыць толькі структурна-сэнсавай канвой адпаведнага фрагмента прадмовы Скарыны. Апошні адрозніваецца не толькі пашырэннем раду сіметрычных сінтаксічных канструкцый (*звери ... знаютъ, птицы ... ведаютъ, рыбы ... чуютъ, пчелы ... боронять*), але і развіццём сінтаксічных канструкцый за лік дзеепрыметнікавых азначэнняў (*ходящие, летающие, плывающие*), але разам з тым захоўвае адзіную сінтаксічную схему (дзеяннік – выказнік – дапаўненне). Гэтым і забяспечваецца пэўная пераемнасць спосабу арганізацыі выказвання ў адносінах да біблейскага тэкста (мы не застаўліваемся на тым, што сэнс гэтай рытарычнай фігуры працягвае значную трансфармацыю — ад супрацьпастаўлення да прыпадабнення).

Рэалізацыя двух прынцыпаў выкладання – рацыянальна-лагічнага і эмацыянальна-рытарычнага – з яўнай перавагай першага вызначае жанава-стылістычную своеасаблівасць прадмоў Ф.Скарыны як аўтарскіх літаратурных твораў. Разам з тым трэба адзначыць, што эмацыянальна-рытарычны прынцып выкладання таксама выразна адлюстроўваецца у структуры тэкстаў прадмоў, як пражскіх, так і віленскіх, хоць для першых у параўнанні з другімі гэта больш характэрна.

Найбольш характэрнай рысай такой манеры выкладання выступае стылістычная сіметрыя. Адна з яе праяў – сінтаксічны паралелізм, які ўвасабляецца ў арганізацыі славесных радоў як паслядоўнасць сінтаксічна адна тыпных канструкцый або славаспалучэнняў. Часта такія канструкцыі змяшчаюць проста пералічэнне, напрыклад: „Не велит быту гордым, но къ богу во смиреннии приближатися, от злого бежати, друга не оклеветати ни осужати ... Велит все до часу терпети, и на бога въскладати, и блуднаго брата на путь прав навращевати” (с.85). Сінтаксічная адна тыпнасць фрагментаў гэтага славеснага раду і аднолькавасць марфалагічных паказчыкаў у канцавых пазіцыях садзейнічае рытмічнасці выказвання.

Але іншы раз, камбінуючы сінтаксічна сходныя канструкцыі розных тыпаў, якія выбудоўваецца ў славесны рад, Скарына дэманструе дзівосную вынаходлівасць і дасягае гарманічнага спалучэння структурна разнастайных фрагментаў у сінтаксічна падобных пазіцыях. Напрыклад: „кладеть размаитая навчения о прежде прозръных от бога, о прежде разумных, о прежде нареченых), опризванных, о оправданных и о прославленных), о любви божией, о преложении божием, о воли божией, о делехъ закона, о вере Христове, о благовестовании господьнем), о благодати, о делахъ и о доброволенстве человеческомъ), о глубине богатства, нам неисведомыхъ судовъ божиихъ” (с.192). У сінтаксічнай пазіцыі суб’екта знаходзяцца канструкцыі, якія змяшчаюць 3 або 6 кампанентаў. Іх вербальнае выражэнне ўвесь час вар’іруецца за кошт уключэння слоў і славаспалучэнняў розных часцін мовы і розных граматычных форм, да таго ж у складзе апошняга фрагмента колькасць кампанентаў скарачаецца да І, але дзякуючы ўдаламу падбору слоў, якія пашыраюць яго, рытмічнасць выказвання захоўваецца.

Як правіла, паўтор сінтаксічных канструкцый з пэўным тыпавым значэннем у тэкстах прадмоў спалучаецца са значнай разнастайнасцю ў спосабах вычлянення паралельных канструкцый (паўторы ў

ініцыяльных або канчатковых пазіцыях, тыпалагічна блізкае тэма-рэматычнае афармленне прэдыкатыўных адзінак, шырокая гама сэнсавых адносін пералічэння, паўтарэння, проціпастаўлення, якія пакладзены ў аснову разгортвання славесных радоў). У гэтых адносінах вельмі паказальным з'яўляецца наступны сінтаксіка-сэнсавы фрагмент прадмовы „в книгу премудраго царя Соломона, рекомую Екклесиастес”: „в rozmaityх речах люди на свете покладают мысли и коханья свои, едины в царствах и в пановании, друзии в богатестве и в скарбох, инии в мудрости и в науце), а инии в здравии, в красоте и в крепости телесной), неции же во множестве имения и статку), а неции в роскошном ядении и питии и в любодеении), инии теже в детех, в приятелех, во слугах и во иных различных многих речах” (с.51).

Славесны рад змяшчае ланцужок фрагментаў, арганізаваных на аснове парнаскі са значэннем пералічэння (*в царствах и в пановании, в богатестве и в скарбох, в мудрости и в науце*), але каб пазбегнуць манатоннасці рытму аўтар парушае гэтую паслядоўнасць аднатыпных сінтаксічных канструкцый з парнымі кампанентамі, чаргуючы іх з канструкцыямі той жа структуры, але якія змяшчаюць ужо не два, а тры кампаненты (*в здравии, в красоте и в крепости телесной*); *в роскошном ядении и питии и в любодеении*). Назіранні над архітэктонікай гэтага славеснага раду можна дапоўніць, адзначыўшы, што фрагменты тэкста з няпарнымі кампанентамі не выпадаюць з рытмічнага ўзору тэкста, таму што толькі ў іх склад уваходзяць словы-азначэнні і колькасць знамянальных лексічных адзінак у пазіцыі аб'екта застаецца ўсё ж парнай. Гарманічная суразмернасць і спалучальнасць гэтых канструкцый забяспечваецца таксама і тым, што словы-азначэнні (прыметнікі) маюць у параўнанні з назоўнікамі розныя флексіі і займаюць у адным выпадку канечную пазіцыю, а ў другім — ініцыяльную, ствараючы своеасаблівую рамку ў інтанацыйных і структурных адносінах. Разрыў ланцужка парных канструкцый фрагментамі, якія змяшчаюць Ж кампаненты або няпарныя канструкцыі з 3 кампанентамі, стварае асобы рытмічны ўзор і славесную архітэктоніку звышфразавых адзінстваў як структурных адзінак тэкста. Стылістычная сіметрыя ў паэтыцы Ф.Скарыны выступае не толькі як парнасць лексічная і граматычная, але таксама як сінтаксіка-інтанацыйная і сэнсавая суадноснасць парных (і няпарных) кампанентаў.

Асобую стылістычную нагрузку выконвае распалажэнне парных сіметрычных канструкцый — паслядоўнае або перакрываванае. Паўтор

сінтаксічна аднатыпных паралельных канструкцый часцей за ўсё мае характар лінейнай паслядоўнасці, прыкладам чаго можа служыць цытаваны ўжо сінтаксіка-сэнсавы фрагмент прадмовы „в Псалтырь” (прыводзім са скарачэннямі): „псалмы ... душу и смыслы освящают, гнев и ярость усмиряют, миръ и покой чинят, смутокъ и печаль отгоняют ...” (с.20). Разам з тым прыныцп сінтаксічнай сіметрыі можа рэалізавацца ў выглядзе рамачнай канструкцыі, якая змяшчае канструкцыі на ўзроўні словаспалучэнняў: „сия книга велми потребна, все бо в ней о церковной науце и о нравах добрых пишеть” (с.45) і на ўзроўні прэдыкатыўных адзінак: „воды Иорданския раступишеса ... а се отверзошеса ему небеса” (с.87).

Асаблівы рытарычны эффект стварае прыём сінтаксічнага паралелізму з уключэннем лексічных антонімаў, у выніку чаго пералічэнне набывае характар поўнай вычарпанасці, напрыклад: „Тым же и обычаемъ часто припоминаеть о слове божиемъ, о свете, и о тме о животе и о смерти, о любви, и о ненависти” (с.188), а аўтарскае паведимленне успрымаецца як у поўнай меры аргументаванае: „Прото несмыслеными зоветь галатянь, они же, познавши правду, не повинишеса ей, искусивъше лепшего, яшеса за горшее, бывши оу свободе, поддаяхуса в работу, суци во благословении, въпадаху во клятву” (с.201-202).

Эмацыянальная выразнасць тэкста забяспечваецца таксама за кошт такога рытарычнага прыёму, як лексічныя паўторы (слоў або словаформ) у пачатку славеснага раду або асобнага фрагмента тэкста. Гэта садзейнічае акцэнтаванню галоўных аспектаў аўтарскай думкі. Так, у сказанні да паслання „к римлянном светого Павла”, якое прысвечана ўзнікшай на аснове адрозненняў у веравучэнні варожасці паміж рымлянамі і іудзеямі, аўтар прадмовы скарыстоўвае прыём лексічнай аднолькавасці пачатка, выносячы ў ініцыяльную пазіцыю ключавое слова *обоі*, якое выконвае галоўную для гэтага тэкста сэнсавую функцыю яднання, устаранення разнагалосся, супярэчнасцей: „апостоль пишеть до нихъ, поведая яко обои тяжко согрешиша щидеи и еллины — А.Я.ж ... тем же обоих ради пострада Христось. Обои от него благодать приаша. Обоимъ убо пророки святыми обещанъ бысть. И тако обоих навчая во смирение приводить” (с.191).

Паказальна размяшчэнне ключавога слова: у першым з фрагментаў яно выступае ў складзе сказа даданого і найбольш аддалена ад пачатка фрагмента, у наступным — набліжаецца да пачатка, але ўжываецца

ў постпазіцыі да акалічнаснага дэтэрмінанта, у двух наступных фрагментах ужываецца ў пачатковай пазіцыі, у апошнім — ізноў пасля акалічнаснага дэтэрмінанта. Гэта стварае ўражанне паступовага нарастання сэнсавага акцэнтавання і паступовага „адкату”, што і забяспечвае рытмічнасць выказвання.

Такім чынам, стылістыка прадмоў Ф.Скарыны вызначаецца багаццем тэкстаўтвараючых і маўленчых прыёмаў, рэалізацыя якіх у сукупнасці забяспечвае развіццё жанру кніжнай прадмовы з уласцівымі для яго рысамі рацыянальна-лагічных і эмацыянальна-рытарычных структур. Гэта садзейнічае вырашэнню такіх абавязковых для аўтара кніжнай прадмовы задач, як устаноўка на рацыяналістычнае ўспрыманне інфармацыі і разам з тым на эмацыянальныя адносіны да сказанага. Бясспрэчна, шмат у чым выяўляецца пераемнасць у адносінах да традыцый старажытнаславянскай і старажытнарускай кніжна-пісьмовай культуры (Яновіч 1988: 28), але разам з тым відавочна і літаратурнае майстэрства Ф.Скарыны. Прыкметай яго ідыёстылю выступае дасканалая рытарычнасць, якая абумоўлівае эмацыянальную выразнасць выказвання, адзначаную і іншымі даследчыкамі (Mc Millin 1988: 8). Як характар лінгвістычнай кампазіцыі тэкста прадмовы ў строгай адпаведнасці са зместам твора, так і ўмелае спалучэнне традыцыйных і аўтарскіх прыёмаў стылістычнай сіметрыі вызначаюць заслугі Ф.Скарыны ў развіцці стылістыкі кніжнай прадмовы як асобнага літаратурнага жанру.

Літаратура

- Виноградов В., 1971, *О теории художественной речи*, Москва.
Конан Ул., 1990, *Свет Францішка Скарыны*, „Польмя”, — №8, с.182-193.
Одінцов В., 1980, *Стилистика текста*, Москва.
Скарына Ф., 1988, *Франциск Скарына і яго час. Эцыклапедычны даведнік*, Мінск.
Яновіч А., 1988, *Старажытнарускія традыцыі царкоўнага красамоўства ў творчасці Ф.Скарыны*, „Веснік БДУ”, Серыя, — 3, с. 24-82.
Mc Millin A., 1988, Francis Skoryna's biblical prefaces and their place in early Byelorussian Literature „The Journal of Byelorussian Studies” vol. VI, №1, s. 3-11.

Stylistic Characteristics of the Prefaces by F. Scorina to the Books of the Holy Scriptures

The article is devoted to the stylistic characteristics of the introductory texts to the books of Holy Scripture which were published by F. Scorina in his translation in the 16th century. F. Scorina was an East-Slav first-printer, a Byelorussian enlightener, a philosopher-humanist, the first Byelorussian scientist. The language of his translations can be defined as a Byelorussian variant of the church Slavonic Language. Skorina's introductory texts are the examples of the original author's style and literary pulicistic skill. The peculiarities of linguistic of the introductory texts and some methods of building and organizing of words' rows (according to V.V. Vinogradov) are examined in the article.

The linguistic composition of the text is determined according to the interrelations of free types of a statement-narration, description and meditation.

Skorina's introductory texts are definitely divided into two cycles according to the linguistic composition: the introductions to Bible books printed in prague and those written to Vilno editions. Prague introductions (*предъслове*) by F. Skorina contain the historical, philological and theological comments to the corresponding Bible books and are distinguished by the world outlook concept. Their linguistic composition is characterized by variety in the combination and interlacing of 3 or 2 functional sence types of statements (in the last case the combination of description and narration or description and meditation is the most characteristic).

The introduction of Vilno cycle (*сказание*) in contrast to Prague ones are annotations and contain the explanations of an informational scientific character. The predominance of such a functional sence type of a statement as a description is characterized for these texts.

There is a statement in the article that the main type of introductory texts organization is the rational-logical structure with a consistently (mainly) or parallel development of a text. This statement has been made on the basis of studying semantic relations in which the functional sence units of the text or their fragments are.

At the same time in stylistic of the introductory texts the characteristic methods of emotional manners of a statement have been reflected, such as different kinds of tropes, syntactic parallelism lexical repetitions. Everything mentioned above determines Skorina's merits in the development of stylistic of book introduction as a special literary genre.